

บทที่ 5

บทสรุป

เมื่อพิจารณาประวัติและวิวัฒนาการของหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย จะพบว่าจุดเริ่มต้นที่กำหนดให้เรียนวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเฉพาะปรากฏในหลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2438 เป็นครั้งแรก และกลายมาเป็นวิชาที่ถือว่ามีความจำเป็นสำหรับบ้านเมืองต่อมา หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นหนังสือบังคับใช้ที่กำหนดให้นักเรียนต้องมีไว้สำหรับติดตัวมาตั้งแต่ พ.ศ. 2455

ในช่วงระยะเวลาเกือบหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาได้รับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งปัจจัยที่มีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้แก่ สภาพความต้องการของบ้านเมืองที่สัมพันธ์กับเป้าหมายของการจัดการศึกษาของรัฐ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและแนวคิดทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปให้สัมพันธ์กับสภาพของสังคม นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ และแผนการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับกาลสมัย เป็นเหตุให้หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาสาระและวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันไป ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะของเนื้อหาและการเปลี่ยนแปลงของเนื้อหา

นับตั้งแต่มีการประกาศใช้หลักสูตรครั้งแรกในปี พ.ศ. 2438 เรื่อยมาจนถึงหลักสูตร พ.ศ. 2498 นั้น หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาที่เริ่มปรากฏนั้นสอดแทรกอยู่ในหนังสืออ่านสำหรับวิชาภาษาไทย ซึ่งหลักสูตรกำหนดให้อ่านพระราชพงศาวดารย่อ (คอนกรุงเก่า) ในประโยค 1 ชั้น 3 อ่านพระราชพงศาวดารราชวงศ์ปัจจุบัน พระราชพงศาวดารทิศดารเล่ม 1 เล่ม 2 ในประโยค 2 ชั้น 1, 2 และ 3 ตามลำดับ โดยมีจุดมุ่งหมายให้อ่านจบแล้วเล่าเรื่องปากเปล่าได้ ต่อมาได้แยกเนื้อหาพงศาวดารมารวมกับวิชาภูมิศาสตร์ เป็นวิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร จากนั้นได้พัฒนาเป็นวิชาประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นเนื้อหาทั้งประวัติศาสตร์ชาติไทยและของชาติอื่น

วิชาภูมิศาสตร์ เป็นวิชาแรกที่กำหนดให้เรียนในประโยค 3 ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 ถึงปีที่ 4 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของโลก ประเทศและเมืองต่าง ๆ ซึ่งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ เน้นในเรื่องที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ การทำมาหากินโดยเฉพาะเรื่องการค้าขาย เส้นทางติดต่อการค้า ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ระหว่างดินแดนที่อยู่ใกล้เคียง ทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกา ตามลำดับ ซึ่งการเรียนรู้เรื่องราวดังกล่าวต้องอาศัยแผนที่เป็นสำคัญ เนื้อหาที่เรียนจึงได้แก่ เรื่องแปลน แผนที่ หัดให้เขียนแผนที่ประเทศสยาม โดยไม่ต้องดูแบบ เป็นต้น ในช่วงเวลานั้นจะเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องรู้เรื่องราวของชาติอื่นที่เกี่ยวข้องกับบ้าน เมือง เรารวมทั้ง เหตุการณ์ของบ้าน เมืองที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ เนื่องจาก เป็นระยะ เวลาที่อิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตก เข้ามามีอิทธิพลต่อการปรับปรุงบ้าน เมืองให้ทันสมัย ดังนั้น เนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ในหนังสือเรียนจึงเป็นเนื้อหาสาระที่รัฐ เห็นว่ามีความจำเป็นต่อความอยู่รอดและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ได้แก่ ความรู้ในเรื่อง ชาติและการสร้างสำนึกของการรวมชาตินั้นเอง

หนังสือภูมิศาสตร์สยาม หรือหนังสือแบบสอนอ่านภูมิศาสตร์ที่เกิดขึ้นใหม่จึงให้ความรู้ทางสังคมในเรื่องราวเกี่ยวกับบ้าน เมือง และระเบียบวิธีการปกครองสมัยใหม่ ซึ่งนับว่าสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่หลักสูตรกำหนดไว้ เช่น กำหนดให้ทุกชั้น เรียนภูมิศาสตร์สยาม พงศาวดารของชาติไทย ตลอดจนวิธีการปกครองบ้าน เมืองในขณะนั้น ซึ่งเนื้อหาต่าง ๆ เหล่านี้ จะละเอียดพิสดาร เมื่ออยู่ในชั้นสูงขึ้น

สำหรับในชั้นต้น ๆ เนื้อหาความรู้ เรื่องบ้าน เมืองของคนจะปรากฏอยู่ในวิชา "ความรู้เรื่องเมืองไทย" ซึ่งกำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า "ให้รู้จักบ้าน เมืองของตัวเองว่าเป็นอย่างไร โฉนจึงได้ตั้งหลักฐาน เป็นปึกแผ่นแน่นหนาขึ้นได้ เพื่อจะได้เกิดความรักชาติบ้าน เมือง และคิดบำรุงบ้าน เมืองโดยตั้งตัวไว้ให้เป็นพล เมืองดี" ดังนั้นความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และ พงศาวดารของชาติไทยจึงเป็นความรู้พื้นฐานของการเป็น "ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอันดี" เมื่อเติบโตขึ้นต่อไปข้างหน้า ทั้งนี้คุณสมบัติของความ เป็นพล เมืองดีที่รัฐต้องการ ในขณะนั้นได้ระบุไว้ในความมุ่งหมายของวิชาจรรยา ซึ่งปรากฏว่าพล เมืองดีจะต้องมีความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา ครูอาจารย์ และพระมหากษัตริย์เป็นอันดับแรกและมีความรักชาติบ้าน เกิด เมืองนอน เป็นอันดับต่อไป นอกจากนี้ จะต้องเป็นผู้มีความศรัทธาเชื่อฟัง ระวังความประพฤติ ระวังศีลธรรมที่เป็นธรรมสำหรับคนและ สำหรับรัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น

ด้วยเหตุนี้หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาที่เกิดขึ้นมาใหม่จึงได้แก่ แบบเรียน จรรยาเบญจ-
ศีลเบญจธรรม แบบเรียนจรรยาเรื่องพระพุทธศาสนา เป็นต้น ที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของ
รัฐที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรม ในพุทธศาสนาให้ฝังมั่นอยู่ในสันดานของเด็ก เพื่อให้เกิดความกตัญญูรู้คุณต่อ
ชาติบ้านเมืองและพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้แนวความคิดในเรื่องชาติขณะนั้นในทัศนะของโรจน์ จินตมาศ
2530: 13) ได้กล่าวไว้ว่า

ชาติ หมายถึง รูปแบบของรัฐที่พึ่งก่อตัวขึ้นจากการเผชิญหน้ากับตะวันตกใน ราวรัชกาล
ที่ 4-5 อันมีทั้งลักษณะของรัฐประชาชาติและรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช อันมีพระมหากษัตริย์เป็น
ศูนย์กลางของอำนาจ การสร้างชาติจึงหมายถึงการสร้างฐานะอำนาจของกลุ่มผู้นำไทย หรือ
ฐานะพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ขึ้น โดยการสร้างการยอมรับทั้งจากประชาชน
ภายในประเทศและจากสังคมโลก

ดังนั้นการสร้างความสำเร็จให้เกิดความรักชาติในลักษณะข้างต้นจึงเป็น เนื้อหาสาระ ในด้าน
คุณธรรมที่ควบคู่กัน ไปด้วยกันกับด้านความรู้ เรื่องชาติ รัฐ กษัตริย์ ฯลฯ ซึ่งเป็นรูปแบบของรัฐ ในสมัยนั้นที่
พระมหากษัตริย์คือศูนย์กลางของอำนาจ ความรักชาตินี้จึงต้องแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
และมีความรู้ เรื่องรัฐพอควร

เนื้อหาวิชาจรรยาที่ประกอบด้วยศีล ธรรม และความประพฤติในระยะแรก ได้อาศัย
คุณธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของผู้นำการศึกษาในขณะนั้น เช่น
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เจ้าพระยาพระเสด็จฯ เป็นต้น และอาศัย
หลักการสอนตามแบบพระพุทธศาสนา คือเน้นการลงมือปฏิบัติเป็นสำคัญ ในหลักสูตรและหนังสือ เรียน
จึงเน้นความประพฤติของผู้เรียนอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้จะต้องขึ้นอยู่กับความเอาใจใส่ หนักแน่นดูแล
ว่ากล่าวตักเตือน สั่งสอนอย่างสม่ำเสมอของครูผู้สอน

ต่อมาความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับรัฐได้ขยายขอบเขตออกไปหลัง การเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย กล่าวคือพลเมืองจะต้องมีความรู้เรื่องระบอบการปกครองแบบใหม่
จะต้องเข้าใจคำว่ารัฐธรรมนูญ สิทธิ หน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมาย ระเบียบบริหารราชการ
ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น วันสำคัญ รัฐสภา ผู้แทนราษฎรอภิไธย อำนาจอธิปไตย อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร
อำนาจตุลาการ คณะรัฐมนตรี ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา การป้องกันประเทศ ภาษี งบประมาณ
ของประเทศ ฯลฯ เหล่านี้เพื่อจะได้ทำหน้าที่ของพลเมืองดีในสังคมยุคใหม่ ซึ่งกำหนดไว้ในหลักสูตร
แรกหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อครอบครัว ต่อหมู่คณะ ต่อชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ยังมีแบบอย่างความประหลาดในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งเน้นคุณค่ารวมทั้งค่านิยมถึงประโยชน์ของหมู่คณะมากกว่าส่วนตน ได้แก่ มรรยาทในสถานที่ต่าง ๆ ความซื่อสัตย์ในหน้าที่การงานและอื่น ๆ ความเป็นผู้มีน้ำใจดี ความมีธรรมาภิบาลในการใช้จ่าย ความอดทนในการงาน การรู้จักหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์และความปลอดภัยของประชาชน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นหน้าที่ในฐานะที่เป็นพลเมืองดี หน้าที่เกี่ยวกับสังคม หน้าที่เกี่ยวกับรัฐ และหน้าที่ในฐานะประชากรโลก ทั้งนี้เพราะในหนังสือเรียนได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครอง การศึกษา ความเป็นอยู่ของมนุษย์ และแสดงให้เห็นว่าพลเมืองในสมัยรัฐธรรมนูญแตกต่างจากพลเมืองในสมัยก่อน ทั้งนี้การเสนอเนื้อหาส่วนนี้จะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมและสนองนโยบายของรัฐในขณะนั้นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากทัศนะของหัวหน้ากองวิชาการที่ได้ เสนอความเห็นเรื่องหลักสูตร พ.ศ. 2490 ไว้ดังนี้

หลักเกณฑ์ในการวางหลักสูตรและประมวล นอกจากจะต้องอาศัยหลักวิชา อาศัยรูปแบบอย่างของคนอื่นที่เคยทำกันมา ยังจะต้องหันเข้าไปให้สัมพันธ์กับความต้องการของบ้านเมือง ยิ่งกว่านั้นยังอาจโน้มโน้มไปตามความคิดเห็นผู้มีอำนาจบริหารการศึกษาแต่ละท่าน ดังจะเห็นว่าศิลปกรรม จรรยา เข้มงวดกว่าคตินิยมมากในสมัยเจ้าพระยาพระเสด็จ ประวัติศกาศครในสมัยพระองค์เจ้าธานีนิวัติ และยุวชนทหารในสมัยพลตรีประยูร ภมรมนตรี (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ : สบ 5.2/17)

ด้วยเหตุนี้เนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์จึงได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมสมัยใหม่ และแนวคิดของผู้นำของไทยในขณะนั้นคือ เพิ่มเนื้อหาประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญของไทยเพื่อเราใจให้ผู้นับถืออยากกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อหมู่คณะ และเสียสละเพื่อชาติได้ พร้อมกันนั้นก็ต้องรู้เรื่องราวความเป็นมาของชาติไทย "ว่าเดิมสืบมาแต่ไหน รวบรวมกันเข้าอย่างไร ต้องแข่งขันสู้รบกับใครบ้าง แล้วเปลี่ยนมาโดยลำดับเวลาจนตั้งลงเป็นหลักฐานดังปรากฏในทุกวันนี้อย่างไร" เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ และความรู้เรื่องราวของชนชาติอื่นเพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบ และนำแบบอย่างมาใช้ปรับปรุงบ้านเมืองของตน เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเทศอื่นเหล่านี้ก็จะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติด้วย และผลปรากฏว่าเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ได้เพิ่มพูนขึ้นมาอย่างมาก เพราะรวมเอาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์มาสัมพันธ์กัน กล่าวคือเมื่อเรียนประเทศใดก็ต้องรู้สภาพความเป็นหมู่ การทำมาหากิน และเรื่องราวที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับชาตินั้น ซึ่งนอกจากจะเน้นภูมิศาสตร์กายภาพ ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์การค้าในระยะแรก ๆ แล้วนั้นยังรวมภูมิศาสตร์ภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลกไม่ว่าเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านเท่านั้น

ต่อมาเมื่อวิชาต่าง ๆ เหล่านี้กลายเป็นวิชาสังคมศึกษาซึ่งได้นำเนื้อหาสาระของ สังคมศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และภูมิศาสตร์โดย เลือกว่าเหมาะสมแก่การศึกษาในระดับประถมและมัธยมเข้ามาสอน ยิ่งทำให้เนื้อหาของวิชามากขึ้น ตามลำดับ จนทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย เพราะต้องใช้ความรู้ความจำมากกว่าความเข้าใจ เป็นเหตุให้มีการปรับปรุงหลักสูตรและหนังสือเรียนให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนให้มากขึ้น

ในส่วนของหนังสือเรียนก็ได้เปลี่ยนแปลงมาจากการใช้หนังสือเพียงเล่มเดียวมาเป็น หลายเล่ม และได้เสนอเนื้อหาที่พัฒนาทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนมากขึ้นตามลำดับ กล่าวคือมีได้นำ มาเพื่อใช้ "อ่านเอาเรื่อง" อีกต่อไป เพราะตามหลักสูตรใหม่ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้มีการจัดกิจกรรม ต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนรวมทั้งหนังสืออ่านเพิ่มเติมมากขึ้น ทั้งนี้มุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ ปัญหา นั้น เนื้อหาสาระในหนังสือเรียนจึงไม่ใช่จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้อีกต่อไป ทั้งนี้ เพราะเราไม่สามารถจะจดจำเรื่องราวต่าง ๆ อันมากมายเหล่านี้ได้ รวมทั้งความรู้เหล่านั้นนับ วันแต่จะมีเพิ่มมากขึ้น

จึงสรุปได้ว่าเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาได้พัฒนาจากรายวิชาต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรมในหลักสูตรแต่เดิมมาสู่การหลอมรวมวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ เข้าด้วยกันเป็นวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีลักษณะเนื้อหาที่สำคัญ 2 ส่วนคือ ความรู้ที่เกี่ยวกับสังคมที่รัฐ เห็นว่าจำเป็นในขณะนั้น กับความรู้ที่ต้องการจะปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักบ้านเมือง ซึ่งเป็น หน้าที่ของรัฐที่จะจัดให้มีขึ้นโดยพิจารณาว่าเหมาะสมกับวัยและความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง

จากการศึกษาถึงลักษณะเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ ทำให้ ได้ข้อสังเกตว่าเนื้อหาที่เป็นหลักมาโดยตลอดคือ ประวัติศาสตร์ชาติไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย ของวนิดา วุฒิสถียร ที่ว่ามีขอบข่ายเนื้อหาสาระที่กว้างขึ้น และให้สำคัญกับระเบียบวิธีการและ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรมไทย รวมทั้งประวัติของ บุคคลสำคัญของโลก วิทยาการและความก้าวหน้า ความเป็นมาของมหาประเทศผู้นำโลกในปัจจุบัน ปัญหาระหว่างประเทศ ฯลฯ แทนที่จะเน้นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ สงคราม เช่น ในอดีต

นอกจากนี้ จะพบว่า เนื้อหาวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา วิชาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะสัมพันธ์กับนโยบายการปกครองของ ประเทศ รวมทั้งความต้องการของประชาชน การเพิ่มเนื้อหาหรือลดเนื้อหาลงในแต่ละครั้งเป็น เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น นโยบายแห่งรัฐเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่

ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทย แผนการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลแต่ละชุด ดังเช่น มีการกำหนดให้การจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ จริยศึกษา พุทธิศึกษา และพลศึกษาในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 หนังสือแบบสอนอ่านใหม่ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็เสนอเนื้อหาที่ตอบสนองนโยบายดังกล่าว เช่น มีเรื่องกีฬาในโรงเรียน น้ำใจมักก็หา รัฐธรรมนูญ สหกรณ์ คนเอาการเอางาน (เล่ม 5) การเลือกผู้แทน วิธีตั้งสหกรณ์หาทุน คนงานดี (เล่ม 7) เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายของการจัดการศึกษานั้นมิใช่เป็นเพียงเพื่อให้ "รู้หนังสือ หัดให้เป็นคนดี และมีวิชาทำมาหากิน" เท่านั้น แต่ยังคงฝึกฝนให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามทั้งทางสติปัญญา ศิลธรรมอันดีงาม และมีสุขภาพอนามัยแข็งแรงอีกด้วย หนังสือเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมที่เกิดขึ้นมาภายหลังการปกครองจึงสะท้อนให้เห็นนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐอย่างชัดเจน เช่น เรื่องการศึกษาที่มุ่งให้พลเมืองอ่านออกเขียนได้อย่างทั่วถึง ให้รู้จักหน้าที่พลเมือง ให้รู้จักประกอบอาชีพ ให้เป็นผู้มีวัฒนธรรม ให้มีความรักชาติ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่เป็นคุณธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาก็ยังคงเป็นหลักความประพฤติในสังคมไทยมาโดยตลอด แม้ว่าในบางช่วงเวลาจะหันมาเน้นคุณธรรมในระดับสากลก็ตาม ในปัจจุบันจะเห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมยังคงเป็นเป้าหมายหลักในนโยบายการศึกษาของรัฐ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 5 (2525-2529) เป็นแผนแรก รวมทั้งเน้นเรื่องวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพราะเป็นช่วงที่การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมมีมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วและทำให้เด็กไม่มีแนวคิด จึงต้องยึดศีลธรรมเป็นหลัก (ก่อสวัสดิพาณิชย์, สัมภาษณ์)

2. ลักษณะของการนำเสนอเนื้อหา

เนื่องจากหนังสือเรียนเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอน และมีเนื้อหาสาระตรงตามหลักสูตร ดังนั้นเมื่อหลักสูตรฉบับแรก คือ พ.ศ. 2438 กำหนดให้ใช้หนังสือพระราชพงศาวดาร ประกอบการอ่านในวิชาภาษาไทย ลักษณะของการนำเสนอเนื้อหาในพระราชพงศาวดาร จึงต้องเอื้อต่อการสอนอ่าน ดังจะเห็นได้จากมีการเรียบเรียงใหม่ ให้มีความกระชับรัด มีคำถามท้ายบท ตลอดจนมีการแปลศัพท์ที่ยากกับหมายเหตูต่าง ๆ รวมทั้งมีคำแนะนำสำหรับการฝึกหัดอ่าน เขียนคำบอก เป็นต้น

นอกจากนี้จะต้องมีวิธีเขียนที่ชวนอ่าน เข้าใจง่าย เหมาะกับวัยและระดับชั้นของเด็ก ดังที่ หลวงจรูญ เชาวนะพันธ์ (2453: 6-7) ได้กล่าวถึงแบบเรียนพงศาวดารไว้ว่า

แบบเรียนพงศาวดารควรแต่งให้ชวนอ่าน (เช่น สามก๊ก) คือ อย่าให้นักเรียนรู้สึกเบื่อหน่าย ต้องจำใจเรียน เพราะเหตุว่าเป็นหนังสือที่ต้องเรียนได้ ควรใช้ส่วนไวพจน์ให้ละฉาดชัดเจน ให้เห็นจริงให้เหมือนคนพูด และให้อ่านดัง ๆ ได้ ไม่ขัดหู ควรเขียนข้อความให้ง่าย ไม่เคลือบแฝง เมื่อเด็กได้อ่านแม้แต่ครั้งเดียวก็ให้ปีติสมุดเล่าเรื่องได้

ส่วนหนังสือภูมิศาสตร์นั้น แผนที่ รูปภาพนับเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างมาก รวมทั้งคำอธิบายด้วยการเปรียบเทียบกับของจริง นอกจากนี้จะมีการเสนอหัวข้อเรื่องที่ชวนให้สนใจติดตามอ่าน ซึ่งลักษณะการเขียนแบบ "หนังสือสอนอ่าน" นั้น นอกจากจะเขียนให้น่าอ่านแล้ว ยังเป็นเชิงสั่งสอนอีกด้วย ดังจะสังเกตได้จากวิธีเขียนในหนังสือสอนอ่านธรรมจรรยา หนังสือพลเมืองดี เป็นต้น แบบสอนอ่านภูมิศาสตร์ก็ว่าวิธีการดังกล่าวมาใช้ เช่น มีการแบ่งใจความออกเป็นตอน ๆ มีหมายเลขกำกับเพื่อสะดวกในการอ่าน

สำหรับหนังสือประวัติศาสตร์ ที่มีขึ้นสมัยหลังก็มีการสอดแทรกข้อคิด เห็นประกอบหลักฐาน และอธิบายความอย่างละเอียด เป็นต้น

จึงสรุปได้ว่า วิธีการเขียนหนังสือเรียน เฉพาะวิชาจะมีระเบียบวิธีการเขียนที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของตน ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาที่แยก เป็นรายวิชาดังกล่าวข้างต้น

สำหรับแนวการเรียนของหนังสือเรียนในสมัยหลัง ๆ จะมีหลักเกณฑ์การตรวจหนังสือเรียนเป็นกรอบหลักอีกทางหนึ่ง ซึ่งยึดตามหลักสากล เช่น ในคำนำของหนังสือประวัติศาสตร์มัธยมศึกษาตอนปลาย คำหลักสูตรใหม่โดย นายชาญ นาคหงส์ ได้กล่าวไว้ว่า "ในการเรียนเรื่องประวัติศาสตร์มัธยมปลายเล่มนี้ ข้าพเจ้าถือเอาแนวประมวลการศึกษาใหม่เป็นบรรทัดฐาน พร้อมด้วยหลักวิชาประวัติศาสตร์

ซึ่งหลักเกณฑ์การตรวจหนังสือเรียนนี้เป็นกรอบกว้าง ๆ มีหลักการสำคัญ ๆ ที่ใช้ได้กับทุกวิชา เช่น เนื้อหาสาระจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาถูกต้อง ทันสมัย เป็นต้น การตรวจหนังสือเรียนทำในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งจะต้องพัฒนาเกณฑ์ที่เหมาะสม เฉพาะสาขาขึ้นมาอีกทีหนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตคือ เวลาผู้เขียนศึกษาหลักสูตรว่าต้องการให้นักเรียนเรียนอะไร มักจะไปเน้นว่าหลักสูตรต้องการให้ผู้เรียนเรียนเรื่องอะไร มากกว่าจะมองว่าเรียนเรื่องนี้เพื่ออะไร จึงมักจะเน้นเนื้อหามากกว่าวิธีการเสนอเนื้อหา (สมพร จารุณี, สัมภาษณ์) ถ้าจะ

สังเกตลักษณะการจัดหัวข้อเรื่องในหนังสือเรียน ในระยะหลังจะพบว่า เป็นการจัดลำดับหัวข้อ เรียงต่อ ๆ กัน ดังเช่นที่หลักสูตรกำหนดไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ในสมัยต่อ ๆ มามักจะเน้นเนื้อหารายละเอียดในข้อเท็จจริงมากกว่าวิธีการนำเสนอ

สำหรับการนำเสนอเนื้อหาในช่วงเวลาดังแต่หลักสูตร พ.ศ. 2503-2520 จะเห็นว่า เริ่มมีการนำเสนอในรูปของการจัดหมวดหมู่เนื้อหาอย่างกว้าง ๆ ตามแนวคิดหลักในหมวดสังคมศาสตร์ ทั้งนี้ได้นำวิธีการเรียนแบบแบ่งเป็นตอนตามระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาเข้ามาใช้ ซึ่งส่งผลให้มีการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะตามแนวคิดใหม่ สังคมศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันและกัน และมีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและสังคม

การนำเสนอเนื้อหาในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาที่นับว่าพัฒนาไปมากที่สุด คือตั้งแต่ พุทธศักราช 2521 เป็นต้นไป ที่นำเอาวิชาการต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มา จัดรวมกันตามหลักทฤษฎีบูรณาการและจัดให้เป็นรายวิชาเดียวกัน

การอภิปรายผล

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของเนื้อหาและวิธีการนำเสนอเนื้อหาในหนังสือเรียนวิชา สังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย นับตั้งแต่มีหลักสูตรขึ้นใช้ครั้งแรกจนถึงปัจจุบันจะ สังเกตเห็นว่าในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรนั้น นอกจากหนังสือเรียนจะมีลักษณะของเนื้อหาและแนวการเขียนที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอนแล้วนั้น ส่วนประกอบ ที่สำคัญยังขึ้นอยู่กับวิธีการนำมาใช้ของครูและผู้เรียน เป็นหลัก ทั้งนี้จะต้องสัมพันธ์กับเป้าหมาย ของหลักสูตรว่า ต้องการให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติเช่นไร ซึ่งรวมถึงบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และการใช้หนังสือเรียน เป็นต้นว่า ผู้กำหนดหลักสูตรกิตติ ผู้เขียนตำราเรียนตามหลักสูตรกิตติ ครู ผู้สอน เด็กตามตำรากิตติ จะต้องเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสภาพสังคมที่ว่า การ ศึกษาจะต้องเป็นการเตรียมเด็กให้อยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัย มีงานทำ ประสบความสำเร็จใน ชีวิต ตลอดจนทำในสิ่งที่ไม่ทำลายผลประโยชน์ของสังคมนั้น ซึ่งคือคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองดี ในสังคม

การเปลี่ยนแปลงของวิธีการนำเสนอเนื้อหา ในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาที่พัฒนาจากการแยกเนื้อหาเฉพาะรายวิชามาสู่การบูรณาการเนื้อหาในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ในยุคปัจจุบันนั้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแต่ละครั้งที่ผ่านมา ซึ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้นสรุปได้จากทัศนะของเอกวิทย์ ฌ กลาง (2524 : 43) ได้ว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงมี 3 ประการคือ ประการแรกเกิดจากประชากรเพิ่มมากขึ้น มีนักเรียนระดับประถมศึกษาที่เรียนต่อระดับมัธยมศึกษามากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา โรงเรียนมัธยมศึกษาได้เปลี่ยนแปลงจากการคัดเด็กหัวกะทิ กลายมาเป็นโรงเรียนเปิดให้ประชาชนทั่วไปโดยถือหลักการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสติปัญญาของบุคคลทั่วไปรวมทั้งพื้นเพเดิมของเด็ก นอกจากนี้ความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของวิทยาการ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ทำให้เราต้องเปลี่ยนแบบแผนชีวิตค่อนข้างฉับพลัน เกิดปัญหาทางใจ การศึกษาที่จะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนี้จึงมีใช้มุ่งแต่เพียงเนื้อหา ในทางสังคมศาสตร์นั้น เด็กจะต้องรู้เรื่องกฎหมาย สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และอื่นๆ มากมาย ซึ่งไม่สามารถที่จะเรียนรู้ได้หมด จึงต้องเปลี่ยนเป็นสอนวิธีเฝ้าหา วิธีการเรียนรู้ไปตลอด มีใช้เพื่อท่องบ่นเนื้อหา อีกต่อไป อีกประการหนึ่งการศึกษาที่ผ่านมา มีส่วนเกี่ยวข้องให้คนเพิ่มกิเลสตัณหาในสังคม มีความต้องการอยู่ในทุกเรื่องจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การศึกษาควรจะนำคนไปสู่ความสุข ความสนุก ความพอดี ด้วยเหตุนี้แนวทางการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันจึงในเรื่องจริยศึกษา

ดังนั้น การเรียนการสอนสังคมศึกษาในแนวใหม่จึงใช้วิธีดังประเด็นปัญหา เป็นการศึกษเพื่อชีวิตและสังคมด้วยการปรับปรุงการสอนให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งไม่ทิ้งลักษณะนิสัยประจำชาติ กล่าวคือ หลักสูตรใหม่จะเน้นการใช้ประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้มุ่งฝึกเด็กให้รู้จักสังเกตด้วยตนเอง รู้จักทำ รู้จักคิด สรุปรวบยอด รวมทั้งให้เป็นผู้อยู่ในระเบียบวินัยและศีลธรรม

เนื่องจากหนังสือเรียนมีความสำคัญมากในการให้ความรู้ ส่งเสริมให้เกิดความคิด ปลุกฝังความรักในสิ่งที่ดีงามรวมทั้งระล่อม เกลาจิตใจและอารมณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งในหลักสูตรใหม่ก็ได้เน้นจุดประสงค์ของการฝึกทักษะในการอ่าน เน้นการปลุกฝังนิสัยรักการอ่าน การใช้ทักษะทางภาษาเป็นเครื่องมือในการศึกษาต่อ หรือในการศึกษาค้นคว้าวิทยาการต่าง ๆ ตามความสนใจ

ของเด็กแต่ละคน (แมนมาส ชาลิต 2520 : 25) ดังนั้นในปัจจุบันศูนย์พัฒนาหนังสือ กรม
กรมวิชาการ จึงได้มีโครงการจัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการ
สอนและพัฒนาผู้อ่านให้เกิดความเจริญงอกงามทางสติปัญญา ร่างกาย สังคม อารมณ์และจิตใจ
ซึ่งประกอบด้วย หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออ้างอิงและหนังสือส่งเสริม
การอ่าน ทั้งนี้บทบาทหน้าที่ของหนังสือเสริมประสบการณ์จะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้อ่าน
ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทั่วไป (Knowledge of the world)
เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive development) พัฒนาการทางภาษา (Language
development) พัฒนาการทางสังคม (social development) และพัฒนาการทางบุคลิกภาพ
(personality development) ซึ่งประเด็นที่น่าสนใจคือรูปแบบของการเขียนอาจจัดทำได้
หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความสันทัดจัดเจนของผู้เขียน จุดมุ่งหมายและธรรมชาติของเนื้อหาสาระ
ของหนังสือตลอดจนวัยและประสบการณ์ของผู้อ่าน เช่น อาจเขียนในรูปแบบเรียงความ รูปแบบ
นิทาน รูปแบบนิยาย หรือรูปแบบคำประพันธ์ เป็นต้น โดยมีหลักเกณฑ์ที่ควรพิจารณาในการเขียน
คือ ผู้แต่งจะต้องเลือกโครงสร้างหรือรูปแบบของข้อความ (discourse structure)
ที่เหมาะสมที่สุดที่สามารถสื่อเนื้อหาสาระและความคิดให้ผู้อ่านเข้าใจได้ดีที่สุด ผู้เขียนจะต้อง
เรียบเรียงและเสนอเนื้อหาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (unity) และเสนอเนื้อหาให้สอดคล้อง
กับจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ มีการเชื่อมโยงความคิด (coherence) ตั้งแต่ระดับความคิดย่อยขยาย
ออกไปสู่ความคิดหลัก เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความเชื่อมโยงของแต่ละความคิดที่มีความสัมพันธ์กัน
อย่างใกล้ชิด มีจุดเน้น (emphasis) เช่น เสนอข้อความสำคัญไว้เป็นประโยคแรกหรือ
ประโยคสุดท้ายของย่อหน้า หรือ เสนอเนื้อหาส่วนที่สำคัญนั้นในปริมาณมากกว่าส่วนอื่น

นอกจากนี้แล้วจะต้องคำนึงถึงความสามารถหรือคุณสมบัติของผู้อ่าน (audience
appropriateness) วิทยุภิกาวะ พัฒนาการทางสติปัญญา ความรู้ และประสบการณ์เดิม
ของผู้อ่านหนังสือ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญนั้นคือ ผู้เขียนจะต้องกำหนดไว้ในใจก่อนว่าจะ เขียน
หนังสือให้ผู้อ่านกลุ่มใด ซึ่งมีความรู้และสติปัญญาขนาด ไหนแล้วจึงกำหนด วัตถุประสงค์ของหนังสือ
เนื้อหาสาระและรูปแบบการเขียนตลอดจนเทคนิควิธีเขียนต่าง ๆ ให้สอดคล้องสัมพันธ์กันที่จะ
ส่งเสริมให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องราวหรือความคิดต่าง ๆ ได้

นอกเหนือจากหลักเกณฑ์ทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังมีลักษณะสำคัญบางประการที่ผู้เขียนจะต้อง
คำนึงถึงในการเขียนหนังสือ เพื่อให้หนังสือที่อ่านเข้าใจง่าย และชวนติดตาม ได้แก่

การลำดับความ ความกระชับรัดกุม และความชัดเจนแจ่มแจ้ง เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏอยู่ในหลักเกณฑ์การตรวจพิจารณาหนังสือเสริมประสบการณ์ของกรมวิชาการ ที่ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญใหญ่ ๆ ที่จะต้องพิจารณาคือ ประเภทของหนังสือ จุดมุ่งหมายในการเขียนหนังสือ และกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายเป็นสำคัญ

สำหรับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาของไทยนั้น แนวโน้มของการพัฒนาเนื้อหาสาระคือ ไปควรจะเป็นเนื้อหาที่ถูกคัดเลือกว่ามีความสำคัญต่อความคิด เป็นเนื้อหาที่สร้างมาจากความคิดรวบยอดในแต่ละเรื่องและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดสติปัญญาของผู้เรียนให้เกิดทักษะที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป (มาลี ไคสกุล, สัมภาษณ์) ทั้งนี้จะสัมพันธ์กับเป้าหมายของหลักสูตรสังคมศึกษาในอนาคตที่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ ใช้ทรัพยากรเป็น มีอาชีพ เห็นคุณค่าของค่านิยมต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมและสามารถมีชีวิตรอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จะต้องลดเนื้อหาสาระที่เน้นในรายละเอียดลงไป เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีเวลาค้นคว้าหรือทำกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ให้มากขึ้น (ประไพพรรณ โกโศยสุนทร, สัมภาษณ์) นอกจากนี้เนื้อหาสาระควรเป็นความรู้ที่ใช้ประโยชน์ได้จริงและเน้นในเรื่องคุณธรรมให้มาก (อมรา รอดคารา, สัมภาษณ์) รวมทั้งพัฒนาเนื้อหาวิชาที่ให้ผู้เรียนเข้าใจสังคม รู้จักปัญหาของสังคม ระบบสังคม ส่วนประกอบสังคมที่จะมีผลต่อชีวิตให้ดีขึ้น (ก่อ สวัสดิ์หาพิชัย, สัมภาษณ์)

ทั้งนี้เพราะสภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากนั้น เด็กจะต้องเผชิญกับปัญหาค่าต่าง ๆ ที่คิดคามมากมาย ซึ่งไม่อาจใช้นิสัยความเคยชินตามแบบเดิมมาใช้แก้ไขได้ จึงต้องหันมาสนใจในเรื่องที่จะทำให้เด็กรู้จักคิดแก้ปัญหามากกว่าการขอข้อเท็จจริง และความคิดให้แก่เด็กหรือการถ่ายทอดความรู้ที่ครูผู้สอนตีความจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียน การคัดเลือกเนื้อหาที่จะนำไปสอนเด็กนั้น จึงต้องสอดคล้องกับสภาพสังคม ซึ่งจะต้องปูพื้นฐานให้เด็กรู้จักคิดเกี่ยวกับปัญหาค่าต่าง ๆ เหล่านี้ กล่าวคือเนื้อหาสาระในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาจะต้องพัฒนาไปสู่การจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา เพื่อมิให้การเรียนวิชาความรู้สับสนซับซ้อน เช่นเดียวกับสภาพสังคมที่แวดล้อมตัวเด็ก (เขียน อีระวิทย์ 2515

ส่วนวิธีการนำเสนอ เนื้อหาตามหลักเกณฑ์การตรวจหนังสือเรียน ซึ่งอาจจะมีการพัฒนา
 เกณฑ์การตรวจหนังสือเรียน เลียนใหม่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งจะต้องกำหนด
 วัตถุประสงค์ให้ชัดเจนขึ้นกว่าเดิม และให้ผู้เขียนมีอิสระในการเขียนที่จะเสนอแนวการเขียนที่เอื้อ
 ต่อการเรียนการสอนของเด็กอีกทีหนึ่ง (วิลาสวงศ์ พงศะบุตร, สัมภาษณ์) แต่อย่างไรก็ตาม
 ปัญหาสำคัญอยู่ที่งานเขียนหนังสือเรียน เป็นงานที่ต้องใช้ศิลปะและเทคนิคโดยเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญ
 ในเนื้อหาวิชาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นคนเขียนหนังสือได้ดี การแยกเนื้อหาวิชาออกไปให้ผู้เชี่ยวชาญ
 เฉพาะเรื่องเขียนไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะได้หนังสือเรียนที่ดีสำหรับ เป็นเครื่องมือในการเรียน
 การสอน เพราะจะทำให้กลายเป็นเน้นรายละเอียดของเนื้อหาออกไปอีก (มาลี ไศสกุล, สัมภาษณ์)
 ดังนั้นจุดสำคัญจึงอยู่ที่ว่าหนังสือเรียนเป็นเพียงสื่อการเรียนการสอนเท่านั้น ซึ่งครูผู้สอนจะต้อง
 ใช้กระบวนการเรียนการสอนหลาย ๆ อย่างเข้ามาช่วยเสริมให้นักเรียนได้มีทักษะในการศึกษา
 ค้นคว้าด้วยตนเอง โดยเสริมทั้งเนื้อหาความคิดและกิจกรรม (สมพร จารุณี, สัมภาษณ์)

ขณะเดียวกัน กระบวนการเรียนการสอนก็ต้องเน้นกระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งยึดตัว
 ผู้เรียนเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อเตรียมตัวให้เด็กรู้จักปรับตัวเอง หรือเปลี่ยนแปลงลงสภาพแวดล้อม
 ให้ดีขึ้นตามจินตนาการของพวกเขา การสอนความคิดรวบยอด แทนการสอนสิ่งที่ เป็นข้อเท็จจริง
 ย่อมจะช่วยให้ผู้เรียนจำได้ง่ายและนำไปใช้กับสภาพการณ์อื่นได้ หรือการสอนแบบแก้ปัญหา การสอน
 ด้วยวิธีการสืบสอบ ตลอดจนการบูรณาการในทางการสอน ย่อมจะช่วยสร้างแนวคิด กิจกรรม รวมทั้ง
 เนื้อหาสาระในตัวผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน แทนที่จะยึดถือแต่เพียงเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือเรียน เป็น
 หลัก

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือเรียน

1. ควรมีการสำรวจสภาพสังคม ปัญหาของสังคม เพื่อพัฒนาคัดเลือกเนื้อหาสาระที่
 จำเป็นสำหรับที่จะกำหนดไว้ในหลักสูตรและหนังสือเรียนทุกครั้งก่อนที่จะมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง
 หลักสูตร และหนังสือเรียน
2. ควรกำหนดจุดประสงค์ของหนังสือให้ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติ
 อย่างไร
3. การคัดเลือกเนื้อหาสาระที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน ควรให้เหมาะสมกับวัยและ
 ความสนใจของผู้เรียน

4. การนำเสนอ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมในสังคมควรมีการสรุปแนวคิดที่สำคัญและแบบฝึกหัดท้ายบทด้วย เพื่อช่วยเหลือครูผู้สอนและผู้เรียนให้เข้าใจง่ายขึ้น
5. ควรส่งเสริมให้บุคลากรในท้องถิ่น รวมทั้งครูผู้สอนร่วมกันผลิตตำราเรียนสังคมศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของคน

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ใช้นักเรียน

1. ควรศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของวิชาให้เข้าใจอย่างชัดเจน
2. ควรศึกษาคู่มือของครู วิธีการใช้หนังสือเรียน เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน
3. ควรศึกษาหลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพหนังสือเรียนประกอบการตัดสินใจเลือก

ใช้แบบเรียน

4. ควรศึกษาติดตามผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนอย่างสม่ำเสมอ
5. ควรศึกษาวิธีการสอนแบบแก้ปัญหา การสืบสอบ หรือวิธีบูรณาการเพื่อนำมาสร้าง

บทเรียนประกอบการสอน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในด้านอื่น ๆ ให้ครอบคลุมทั้งคุณภาพด้านวิชาการด้านกายภาพ ตลอดจนเครื่องช่วยการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ใช้นักเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากหนังสือเรียนในการพัฒนาทั้งทางด้านสติปัญญา ทักษะ และเจตคติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย